

УДК 373.21:[159.923.2-053.4]:001.891.3

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5\(57\)-1049-1061](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5(57)-1049-1061)

Богдан Тетяна Миколаївна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, , <https://orcid.org/0000-0001-6200-1306>

Ричков Євгеній Валентинович здобувач освітнього рівня «магістр» факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

Ричкова Олена Володимирівна директор дошкільного навчального закладу № 75 Чернігівської міської ради, спеціаліст вищої категорії, м. Чернігів

ФОРМУВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПОШУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ МІНІДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню та розробленню методики мінідосліджень як засобу формування ініціативності у дітей старшого дошкільного віку. Актуальність теми зумовлена вимогами оновленого Базового компонента дошкільної освіти щодо розвитку суб'єктності та життєвої компетентності вихованців. Автори аналізують ініціативність як інтегральну якість, що дозволяє дитині самостійно ставити цілі та виявляти творчий підхід до розв'язання пізнавальних завдань. У теоретичному блоці здійснено аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових підходів, що дозволило визначити умови стимулювання дитячої агентності. Доведено, що традиційна репродуктивна модель часто обмежує ініціативу, тоді як мінідослідження створюють оптимальний простір для її реалізації в умовах ЗДО. Визначено структуру мінідослідження: від постановки проблеми до презентації власного відкриття. Практична частина базується на впровадженні методичних рекомендацій «Подорож Всесвітом». Автори описують алгоритми різноманітних дослідів, акцентуючи увагу на методах підтримки автономії дитини: створенні «відкритої лабораторії», використанні «навмисних помилок» та вільному виборі інструментарію. Окрему увагу приділено трансформації ролі вихователя у фасилітатора дослідницького процесу. Діагностичний блок пропонує систему оцінювання за трьома показниками: мотиваційно-цільовим (самостійність гіпотез), операційно-діяльним (автономність вибору засобів) та рефлексивно-презентаційним (готовність до представлення результатів). У висновка

підкреслено, що мінідослідження сприяють переходу від педагогіки «показу» до педагогіки «супроводу». Визначено перспективи, пов'язані з інтеграцією STEM-обладнання та залученням батьків до підтримки пізнавальної діяльності дітей.

Ключові слова: ініціативність, пошуково-пізнавальна діяльність, мінідослідження, суб'єктність (агентність) дитини, автономія, фасилітація.

Bohdan Tetiana Mykolaivna PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Department of Preschool and Primary Education, T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», Chernihiv, <https://orcid.org/0000-0001-6200-1306>

Rychkov Yevhenii Valentynovych Master's degree student of the Faculty of Preschool, Primary Education and Arts, T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», Chernihiv

Rychkova Olena Volodymyrivna Director of Preschool Educational Institution No.75 of Chernihiv City Council, Specialist of the Highest Category, Chernihiv

FORMATION OF OLDER PRE-SCHOOLERS' INITIATIVE IN SEARCH AND COGNITIVE ACTIVITY BY MEANS OF MINI-RESEARCHES

Abstract. The article devoted to the theoretical substantiation and development of a mini-research methodology as a means of fostering initiative in older preschool children. The relevance of the topic is driven by the requirements of the updated Basic Component of Preschool Education regarding the development of children's agency and life competence. The authors analyze initiative as an integral quality that enables a child to independently set goals and demonstrate a creative approach to solving cognitive tasks.

The theoretical section provides an analysis of domestic and foreign scientific approaches, which allowed for the identification of conditions for stimulating children's agency. It is proven that the traditional reproductive model often limits initiative, whereas mini-research creates an optimal space for its realization within preschool education settings.

The structure of mini-research is defined, spanning from problem posing to the presentation of one's own discovery.

The practical part is based on the implementation of the «Journey through the Universe» methodological recommendations. The authors describe algorithms for various experiments, emphasizing methods for supporting child autonomy: creating an «open laboratory», utilizing «intentional mistakes», and ensuring free choice of tools. Particular attention is paid to the transformation of the educator's role into a facilitator of the research process.

The diagnostic block proposes an assessment system based on three indicators: motivational-target (independence of hypotheses), operational-activity (autonomy in choosing means), and reflective-presentational (readiness to present results). The conclusions emphasize that mini-research facilitates a transition from the «show-and-tell» pedagogy to the «support» (scaffolding) pedagogy. Future prospects are identified regarding the integration of STEM equipment and the involvement of parents in supporting children's cognitive activities.

Keywords: initiative, inquiry-based cognitive activity, mini-research, child agency, autonomy, facilitation.

Постановка проблеми. У сучасній освітній парадигмі, що орієнтована на ідеї Нової української школи та вимоги Базового компонента дошкільної освіти, особливого значення набуває розвиток суб'єктності дитини. Однією з ключових якостей особистості, що визначає її успішність у подальшому житті та навчанні, є ініціативність. Вона виступає внутрішнім рушієм активності, що дозволяє дитині самостійно ставити цілі, знаходити способи їх досягнення та виявляти творчий підхід до розв'язання життєвих завдань. Проте аналіз педагогічної практики та результати сучасних наукових досліджень свідчать про те, що рівень дитячої ініціативності часто залишається недостатнім через надмірну регламентацію освітнього процесу та дефіцит вільного експериментування.

Особливого значення формування ініціативності набуває у старшому дошкільному віці, коли пізнавальна сфера дитини стає більш диференційованою, а прагнення до самостійності – домінуючим. Ефективним середовищем для вияву цієї якості є пошуково-пізнавальна діяльність. Саме в ній дитина має можливість перейти від ролі пасивного споживача інформації до ролі активного дослідника й експериментатора. Проте традиційні форми організації такої діяльності в закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО) часто фокусуються на отриманні готового результату за інструкцією дорослого, що нівелює вияви власної ініціативи вихованців. Виникає потреба у пошуку та впровадженні інноваційних засобів, які б стимулювали внутрішню мотивацію дошкільників до пошуку. Одним із таких перспективних засобів є методика мінідосліджень. Вона дозволяє інтегрувати дослідницькі вміння в повсякденну діяльність дитини, забезпечуючи перехід від ситуативної цікавості до стійкої пізнавальної ініціативи. Проблема полягає у необхідності теоретичного обґрунтування та методичного розроблення системи використання мінідосліджень як інструменту, що трансформує позицію дитини з виконавця на ініціатора пізнавального процесу.

Відтак актуальність теми зумовлена суперечністю між суспільним запитом на формування ініціативної особистості й недостатньою розробленістю методичного інструментарію для реалізації цього завдання в умовах пошуково-пізнавальної діяльності старших дошкільників. Потреба у визначенні змісту та алгоритмів організації мінідосліджень як засобу виховання базових якостей особистості й визначає напрям нашої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування ініціативності та організації пошуково-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку перебуває в центрі уваги багатьох сучасних вітчизняних науковців, які розглядають цей процес із позицій психології, педагогіки та методики дошкільної освіти. Систематизація напрацювань дозволяє виокремити кілька ключових напрямів досліджень, що складають теоретичне підґрунтя досліджуваної теми.

Так, фундаментальні засади особистісного розвитку дитини та виховання її базових якостей, серед яких ініціативність посідає одне з чільних місць, розкрито у працях О. Кононко [11]. Дослідниця наголошує на важливості формування цілісного світобачення та суб'єктної позиції дитини, де ініціативність виступає як показник життєвої компетентності та активного ставлення до довкілля. Питання виховання ініціативності як однієї з базових якостей особистості в умовах ЗДО також детально висвітлено у методичних посібниках за редакцією Г. Беленької, А. Богуш та Н. Гавриш [3], де акцентується увага на створенні сприятливого психолого-педагогічного клімату для самовираження дитини. Окремий пласт досліджень присвячений саме феномену дитячої ініціативності. Зокрема, В. Агіляр Туклер аналізує ініціативність як психолого-педагогічну проблему сучасності, розглядаючи її зв'язок із ігровою діяльністю та творчістю [1]. Авторка обґрунтовує методичні підходи до її виховання, вказуючи на те, що дефіцит ініціативи у сучасних дітей часто спричинений обмеженням простору для самостійних дій. Важливе значення для дослідження цієї проблеми мають праці, що висвітлюють теорію та методику дитячого експериментування та пошукової діяльності. Роль дослідницької активності як провідного чинника інтелектуального розвитку дошкільника розкрито у роботах М. Поддякова. Питання організації експериментальної діяльності в ЗДО ґрунтовно вивчала А. Сазонова, яка визначила структуру дитячого експерименту та умови його успішної реалізації [10]. С. Діхтяренко у своїх публікаціях упорядковує понятійний контент дослідно-експериментальної роботи, розмежовуючи поняття «дослід» та «експеримент» у контексті дошкільної педагогіки [7]. Особливий інтерес викликають методичні розробки А. Савенкова, чия інноваційна технологія дитячого дослідження як методу навчання стала прототипом для сучасних мінідосліджень. Автор детально описує алгоритм навчання дітей дослідницьким умінням: від бачення проблеми до презентації результатів [8]. Цей напрям продовжують у своїх працях О. Гнетецька [5] та Ю. Гулько [6], які фокусуються на діагностиці дослідницьких здібностей та розумової активності дитини під час експериментування. Ю. Гулько, зокрема, розглядає дитяче експериментування як важливий показник розумової діяльності, що дозволяє дитині створювати нові знання та способи дій [6]. Методичний аспект формування дослідницької компетентності через ігрову діяльність та засади STREAM-освіти висвітлено у розвідках В. Агафонові та І. Стеценко. Питання впровадження педагогічних інновацій у роботу з

дошкільниками, що сприяють активізації пізнавальних процесів, аналізують Л. Козак та Т. Луцик. Водночас, попри наявність ґрунтовних теоретичних розробок щодо пошукової діяльності та ініціативності як окремих категорій, питання використання саме мінідосліджень як цілісного засобу формування ініціативності у старших дошкільників потребує подальшого уточнення та систематизації методичних алгоритмів, що й зумовило вибір теми статті.

Окрему вагу в контексті дослідження варто приділити зарубіжному досвіду, де розвиток ініціативності старших дошкільників розглядається крізь призму формування суб'єктності (*agency*) та навчання через запит (*inquiry-based learning*). Зокрема, Амалія Енаке обґрунтовує, що саме через власний практичний досвід та експериментування дитина набуває здатності ініціювати пізнавальні дії [14]. Цікавими є напрацювання міжнародного проекту «Creative Little Scientists» (зокрема, праці Анни Крафт [13]), результати якого доводять, що інтеграція наукового пошуку в дошкільну освіту стимулює креативну ініціативу дитини, дозволяючи їй виходити за межі стандартних алгоритмів. У західній педагогічній традиції, яку представляє, наприклад, Фріда Естрьом, особливий акцент робиться на створенні середовища, що провокує дошкільника на самостійне «відкриття» світу, де роль дорослого трансформується з транслятора знань у фасилітатора дослідницького процесу [12]. Такі підходи корелюють із нашою концепцією мінідосліджень, підтверджуючи її релевантність світовим освітнім тенденціям.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та методичне розроблення алгоритму організації мінідосліджень як ефективного засобу формування ініціативності у старших дошкільників у процесі пошуково-пізнавальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Згідно з положеннями оновленого Базового компонента дошкільної освіти [2], ініціативність розглядається як невід'ємна складова особистісного розвитку дитини. Зокрема, у змістовому напрямі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» наголошується на здатності вихованця виявляти пізнавальну активність, самостійно спостерігати, експериментувати та висувати припущення.

У науковому дискурсі ініціативність (від лат. *initium* – початок) розглядається як здатність людини до самостійних, активних дій, спрямованих на задоволення пізнавальних або соціальних потреб. За визначенням О. Кононко, ініціативність старшого дошкільника є інтегральним показником його суб'єктності. Авторка зазначає: «Ініціативність – це внутрішня потреба дитини в новизні, її здатність до енергійних, самостійних дій, уміння ставити перед собою мету та виявляти вольове зусилля для її досягнення» [11, с. 23]. Дослідниця підкреслює, що ця якість не є вродженою, а формується як результат активної взаємодії дитини зі світом, де ключову роль відіграє життєствердна позиція та впевненість у власних силах. В. Агіляр Туклер уточнює психолого-педагогічний зміст цього феномену, трактуючи ініціативність як вияв творчої

сили дитини, що актуалізується в умовах свободи вибору. У старшому дошкільному віці ініціативність трансформується з ситуативної активності у вольову рису: «ініціативність старшого дошкільника виражається у здатності до самочинного включення в діяльність, бажанні діяти за власним задумом та готовності брати на себе відповідальність за результат» [1, с. 82]. Вона зазначає, що ініціативна дитина демонструє високий рівень пошукової активності, яка є біологічно та соціально детермінованою потребою у пізнанні невідомого.

Тісний зв'язок ініціативності з цілісним світобаченням полягає в тому, що лише дитина, яка відчуває себе активним учасником подій, здатна сприймати світ у його взаємозв'язках. Як стверджують фахівці Інституту проблем виховання, «світобачення дошкільника – це не сума знань, а спосіб його активного буття в навколишньому світі, де ініціатива стає рушієм перетворення дійсності» [11, с. 15]. Пошуково-пізнавальна діяльність у цьому контексті стає природним середовищем, де ініціатива знаходить своє практичне втілення. Як зауважує С. Діхтяренко, саме в процесі дослідження дитина виходить за межі заданого алгоритму, ініціюючи нові запитання та способи перевірки своїх здогадок: «Експериментування дозволяє дитині самостійно ініціювати пошук відповідей на власні запитання «Чому?» та «Як?», що перетворює процес пізнання на особистісно значущий» [7, с. 176].

Таким чином, ініціативність виступає як енергетичний ресурс пошукової діяльності, а сама діяльність – як простір для її реалізації та зміцнення. Перехід до старшого дошкільного віку знаменується якісним стрибком у розвитку цієї якості: дитина вже не просто реагує на цікавий предмет, а стає ініціатором цілісного пізнавального циклу – від задуму до отримання результату, що робить цей період найбільш сприятливим для впровадження методики мінідосліджень.

На відміну від традиційних занять, мінідослідження характеризується стислістю у часі, максимальною сфокусованістю на конкретній проблемі та високим рівнем суб'єктності дитини. Як зазначає О. Савенков, навчальне дослідження – це не просто процес отримання знань, а особливий шлях пізнання: «Дослідницьке навчання – це особливий підхід до освітньої роботи, заснований на інтелектуально-творчому саморозвитку дитини шляхом самостійного здобуття знань у процесі активного пошуку» [8]. Автор виокремлює три ключових компоненти цієї практики: розвиток дослідницьких умінь, власне дослідницьку практику та моніторинг результатів.

У контексті старшого дошкільного віку мініформат такого дослідження є найбільш відповідним, оскільки він враховує вікову особливість – поєднання високої пізнавальної активності з відносно низькою стійкістю тривалої концентрації уваги. Структура мінідослідження, за нашою концепцією, базується на алгоритмі, запропонованому А. Сазоновою, де обов'язковими елементами є «формулювання проблеми, висунення гіпотез, вибір методів перевірки, безпосереднє експериментування та формулювання висновків, що мають для дитини характер особистісного відкриття» [10, с. 101]. Особливе місце в

організації мінідосліджень посідає роль педагога, яка трансформується з позиції «джерела знань» у позицію фасилітатора. В. Агафонова наголошує, що успіх дослідницької компетентності залежить від ігрового контексту та методичного супроводу: «Завдання вихователя – не дати готову відповідь, а створити таку проблемну ситуацію, яка б спровокувала дитину на самостійний пошук та ініціативне рішення» [11, с. 22]. Це повністю відповідає принципам STREAM-освіти, де дитина діє як «маленький дослідник», що пізнає закони навколишнього світу через власну практику [11, с. 5]. Окреслені теоретичні засади та методичні підходи створюють підґрунтя для переходу до практичної реалізації технології, спрямованої на розвиток ініціативності у пошуково-пізнавальній діяльності старших дошкільників засобами мінідосліджень. Цей етап вимагає докорінного перегляду ролі педагога, який, за висловом О. Кононко, має сприяти становленню дитини як активного суб'єкта, що «пізнає об'єкт та впливає на нього своїми практичними діями». У контексті методичних рекомендацій «Подорож Всесвітом» [9], де зібрано досвід педагогічного колективу ЗДО № 75 м. Чернігова, ініціативність розглядається не як абстрактна якість, а як жива дослідницька практика, де наріжним каменем постає право дитини на самостійний вибір теми, інструментарію та способу перевірки власних гіпотез.

Практична реалізація технології мінідосліджень як засобу формування ініціативності старших дошкільників вимагає трансформації освітнього простору на модель «відкритої лабораторії». Першим кроком у цьому процесі стає децентралізація ролі педагога та створення умов для вияви дитячої агентності (*agency*), що починається з облаштування центрів активності з вільним доступом до дослідницького інвентарю. Згідно з методичними рекомендаціями [9], це виглядає як перехід від репродуктивних занять до ситуативних пізнавальних квестів. Зокрема, ініціативність дитини стимулюється через трансформацію будь-якого стихійного запитання «Чому?» у практичну площину «Давай перевіримо!». Наприклад, під час ігрової мандрівки «Експедиція до Африки» діти стикаються з проблемною ситуацією: «Бегемот живе у воді, але як нам зробити для нього безпечну водойму, щоб предмети в ній не тонули?» [9, с. 45]. У цей момент дитина перестає бути виконавцем інструкцій з боку дорослого і стає активним суб'єктом, який самостійно ініціює вибір матеріалів для моделювання – піску, каміння чи пластику – та перевіряє власні варіанти розв'язання задачі.

Наступним етапом практичного впровадження є застосування алгоритму «дитячого дослідження» за А. Савенковим, адаптованого до умов дошкільного закладу через ігрові сюжети. Дитина самостійно визначає тему («Про що я хочу дізнатися?»), обирає методи збору інформації за допомогою символічних піктограм та проводить безпосереднє експериментування.

Яскравим прикладом такої практики є хімічне мінідослідження «Зубна паста для слона», де ініціативність виявляється не лише у технічному змішуванні

дріжджової суміші з перекисом водню, а й у спробах дітей змінити хід реакції шляхом додавання різних барвників чи рідкого мила для отримання більш густої піни [9, с. 46]. Особливої уваги також заслуговує блок фізичних досліджень, зокрема кейс «Магія магнітів». У реальній практиці вихователь не демонструє властивості металів, а створює ігрову проблему: «Як дістати ключ від скрині з піску, не забруднивши рук?». Дитина самостійно ініціює перебір предметів у «відкритій лабораторії», випадково чи свідомо обираючи магніт, і через власну дію відкриває явище магнетизму. Ще одним прикладом практичної реалізації технології розвитку ініціативності дошкільників засобами мінідосліджень є вивчення властивостей світла та енергії. В межах подорожі до «Сонячного міста» дітям пропонується ініціювати створення «сонячного зайчика» за допомогою дзеркал, дисків та фольги. Вихованці самостійно регулюють кут нахилу предмета, шукаючи спосіб «спіймати» промінь, що стимулює не лише їхній пізнавальний інтерес, а й наполегливість у досягненні мети. У методичних рекомендаціях [9, с. 52] наголошується, що такі мікропаузи в освітньому процесі, де педагог лише спостерігає за маніпуляціями дитини, є критично важливими, позаяк вони дають дитині право на інтелектуальний ризик та власну гіпотезу. Продовженням цієї лінії є блок «Таємниці повітря», де діти ініціюють досліди з вагами та повітряними кульками. Замість лекції про те, що повітря має вагу, педагог пропонує збалансувати на саморобних вагах (паличка та нитки) дві однакові кульки, а потім проколоти одну з них. Момент «дивування» стає поштовхом до ініціативного обговорення та пошуку пояснень. Важливо також згадати практичний кейс «Жива вода», де діти досліджують капілярний ефект через фарбування квітів або серветок. Ініціативність тут виявляється на етапі прогнозування: «Якого кольору стане квітка, якщо ми змішаємо синю і червону фарби?». Дитина сама ініціює змішування пігментів, що перетворює науковий дослід на творчий процес. Зазначимо, що у досвіді чернігівських педагогів ЗДО такі мінідослідницькі акти обов'язково фіксуються в індивідуальних «Щоденниках маленького науковця» за допомогою малюнків-схем. Це дозволяє дитині самостійно презентувати результати своєї праці, що, за словами В. Агіляр Туклер, формує внутрішнє відчуття компетентності та готовність до нових, складніших інтелектуальних викликів [1, с. 83].

Згідно з висновками Ю. Гулько, саме в такі моменти «вибору предметів та способів дії виявляється справжній рівень розумової активності дошкільника» [6, с. 120], а на думку А. Сазонової, такий підхід перетворює виховання на «дослідника-першовідкривача», де суб'єктивне значення результату є вагомішим за академічну точність знань [11, с. 102].

Процес формування ініціативності також передбачає використання методу «навмисних помилок» або створення ситуацій дефіциту ресурсів. Під час творчого етапу «Графаретного малювання», коли діти мають зафіксувати побачених в Африці тварин для мавпочки Мони, педагог може навмисно не підготувати пензлики. Це змушує вихованців ініціювати альтернативні способи

малювання – пальцями, ватними паличками чи поролоновими губками, що розвиває автономність та готовність брати на себе відповідальність за результат. Подібна ініціатива простежується і в дослідженні «Магія повітря», де вихователь пропонує «спіймати» невидиму стихію. Дитина, діючи за власним задумом, може використовувати поліетиленові пакети, віяла чи власні долоні, самостійно доводячи присутність повітря навколо себе.

Завершальним компонентом практичного блоку є етап презентації та соціального визнання ідеї. У системі «Подорож Всесвітом» це реалізується через фотофіксацію експедиції та створення «карт відкриттів», що закріплює ситуацію успіху.. Педагогічна підтримка на цьому етапі зміщується з оцінки результату («правильно/неправильно») на підтримку самої сміливості дитини запропонувати нове. Як зазначає В. Агіляр Туклер, створення такої «ситуації успіху» є вирішальною умовою, за якої дитяча ініціатива перетворюється на стійку рису особистості [1, с. 79].

Таким чином, реальна практика мінідосліджень, заснована на досвіді ЗДО № 75 м. Чернігова, доводить що надання дитині права на помилку та самостійний пошук у гнучкому освітньому середовищі забезпечує якісний стрибок від пасивного спостереження до активного творчого перетворення дійсності. У цілому ж розширення практичного матеріалу конкретними дослідженнями доводить, що технологія мінідосліджень є не просто набором вправ, а цілісною системою підтримки дитячої автономії та дослідницької сміливості. Саме така концепція дозволяє стверджувати, що формування ініціативності – це передусім створення середовища, де помилка сприймається як частина досвіду, а будь-яке самостійне рішення дитини має цінність, що фактично знаменує собою перехід від педагогіки «показу» до педагогіки «супроводу».

Ефективність описаної практичної діяльності та її реальний вплив на розвиток особистості дитини не можуть бути оцінені лише за зовнішніми проявами зацікавленості, що й зумовлює необхідність переходу до діагностичного етапу – об'єктивного вимірювання динаміки рівнів ініціативності старших дошкільників за визначеними критеріями. Орієнтуючись на критерії, визначені у наукових працях Ю. Гулько та О. Кононко, а також на практичний інструментарій посібника «Подорож всесвітом», пропонуємо здійснювати моніторинг за трьома ключовими показниками. По-перше, це *мотиваційно-цільовий показник*, який виявляється через здатність дитини самостійно помічати проблему та формулювати дослідницьке запитання. Якщо на початку впровадження методики більшість дітей очікують вказівок дорослого, то в процесі систематичних мінідосліджень ініціативність діагностується через появу запитань-гіпотез: «А що буде, якщо ми додамо більше дріжджів?», «Чи зможе магніт діяти через скло?» тощо. Відповідно до позиції В. Агіляр Туклер, високий рівень ініціативності фіксується тоді, коли дитина не просто цікавиться результатом, а виявляє стійку потребу в інтелектуальному виклику, сприймаючи кожну нову задачу як можливість для самоствердження [1, с. 79]. По-друге,

важливим є *операційно-діяльнісний показник*, що відображає ступінь автономності дитини під час вибору засобів дослідження. Діагностика в цьому контексті відбувається методом включеного спостереження за маніпуляціями в центрах активності. Оцінюється здатність вихованця самостійно підібрати необхідний інвентар (луни, дзеркала, ваги) та ініціювати нестандартні способи їх використання, особливо в ситуаціях «навмисної помилки» педагога. Як зазначає Ю. Гулько, показником прогресу є перехід від хаотичних спроб до свідомого моделювання умов експерименту, що свідчить про становлення дитини як активного суб'єкта практичної діяльності [6, с. 121]. По-третє, ми виокремлюємо *рефлексивно-презентаційний показник*, який діагностується через готовність дитини до публічного представлення результатів свого відкриття. У системі «Подорож Всесвітом» це реалізується через аналіз дитячих «карт пам'яті» та фотозвітів. Ініціативна дитина не просто констатує факт успіху, а прагне пояснити логіку своїх дій і поділитися емоційним задоволенням від процесу. Таке «ціннісне ставлення до результату», за О. Кононко, є вищим проявом суб'єктності, оскільки дитина бере на себе відповідальність за власне рішення та його соціальну презентацію [11, с. 21].

Таким чином, запропонований діагностичний інструментарій дозволяє не лише констатувати рівень сформованості дослідницьких навичок, а й відстежувати глибинну трансформацію дитини як суб'єкта власної діяльності. Використання зазначених показників у поєднанні з матеріалами посібника «Подорож всесвітом» забезпечує цілісний моніторинг того, як ситуативна цікавість дошкільника переростає у стійку пізнавальну ініціативу. Це, своєю чергою, стає підґрунтям для розробки індивідуальних траєкторій супроводу кожної дитини, де пріоритетом є не зовнішній контроль, а створення умов для максимальної самореалізації вихованця у просторі наукового пошуку. Узагальнення результатів діагностики підтверджує, що саме зміна вектора педагогічної взаємодії – від диктату до фасилітації – є вирішальним чинником становлення автономної та ініціативної особистості в умовах сучасного ЗДО.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що формування ініціативності у старших дошкільників є фундаментальним завданням сучасної освіти, а технологія мінідосліджень постає одним із найефективніших інструментів його реалізації. Теоретичний аналіз проблеми засвідчив, що ініціативність не є вродженою статичною якістю, а розвивається як динамічне новоутворення особистості за умови переходу від репродуктивних методів навчання до активного суб'єкт-суб'єктного супроводу. На основі вивчення наукових підходів та практичної апробації методики, представленої у посібнику «Подорож Всесвітом», було встановлено, що ключовим чинником стимулювання дитячої ініціативи є трансформація ролі педагога. Відхід від позиції «джерела істини» на користь ролі фасилітатора дозволяє створити ситуацію успіху, де дитина отримує право на інтелектуальний ризик, самостійний вибір дослідницького інструментарію та валідацію власних гіпотез. Практичний блок

дослідження продемонстрував, що тематичні цикли мінідосліджень (як-от «Зубна паста для слона», «магія магнітів», «таємниця повітря» тощо) забезпечують якісний перехід дитини від пасивного сприйняття інформації до активного творчого перетворення навколишньої дійсності. Запропонована система діагностики за мотиваційно-цільовим, операційно-діяльним та рефлексивно-презентаційним показниками дозволила об'єктивно відстежити динаміку зростання дитячої автономії. Результати доводять, що мінідослідження як стисла у часі, але максимально сфокусована форма пошукової діяльності, відповідає психофізіологічним особливостям старших дошкільників, дозволяючи їм утверджуватися в ролі «маленьких науковців».

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі ми вбачаємо у розробці моделей цифрового супроводу дитячих досліджень, зокрема інтеграції STEM-обладнання у простір ЗДО. Крім того, окремої уваги потребує вивчення методів залучення батьків до підтримки пізнавальної ініціативи дитини в домашніх умовах, що дозволить створити єдиний екосистемний простір для розвитку дослідницької компетентності майбутнього школяра.

Література:

1. Агіляр Туклер В. В. Ініціативність дитини дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема сучасності. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки* : матеріали VI щорічної Всеукр. наук.-практ. конф. (21 квітня 2016 р., м. Київ). Київ, 2016. С. 77–84. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14825/1/V_Agilyar_Tukler_21_04_2016_
2. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу. *Практика управління дошкільним закладом*. 2021. 22 січня. URL: <https://ezavdnz.mcfrr.ua/book?bid=37876>
3. Богуш А. М., Гавриш Н. А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Київ: ВД «Слово», 2008. 408 с.
4. Гаврило О. І. Психологічні та педагогічні основи дослідницької діяльності дітей дошкільного віку. *Дошкільна та початкова освіта в сучасному педагогічному просторі* : монографія / за заг. ред. О. В. Лобової, С. М. Кондратюк. Суми, 2020. С. 44–60. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/858a3363-aac7-4e98-9b9e-7ee5f237ed85/content>
5. Гнетецька О. П. Методологічні підходи до вирішення проблеми розвитку дослідницьких здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 34. С. 142–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_34_24
6. Гулько Ю. А. Експериментальні дії в структурі дослідницької діяльності дошкільників. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи* : зб. наук. пр. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2020. С. 117–124.
7. Діхтяренко С. В. Дослідно-експериментальна робота дітей дошкільного віку: понятійний контент. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 54. Т. 1. С. 175–182.
8. Савенков А. Інноваційна технологія «Дитяче дослідження як метод навчання старших дошкільників». URL: https://lab-do.luguniv.edu.ua/04_tehnologyi/04_technology_savenkov/index.htm

9. Подорож Всесвітом, або Природничі науки для дошкільників : метод. рекомендації для вихователів закладів дошк. освіти / упоряд.: Богдан Т. М., Білорус Я. В., Корж С. В., Козакова Т. М. Чернігів, 2025. 101 с.
10. Сазонова С. Організація експериментальної діяльності дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічні науки*. 2020. № 3. С. 98–104. URL: <https://lib.ndu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/60a5b55d-9979-497e-b299-38c6929a0dae/content>
11. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навч.-метод. посібник. / авт. кол. Кононко О. Л. та ін. Київ: Імекс-ЛТД, 2013. 260 с.
12. Åström F., Björck-Åkesson E., Sjöman M. & Granlund M. Everyday environments and activities of children and teachers in Swedish preschools. *Early Child Development and Care*. 2022. No. 192(2). Pp. 187–202.
13. Craft A. Creativity and Early Years Education. London and New York: Continuum, 2002, 195 p.
14. Enache A. The Efficiency of Experiential Learning in Preschool Children. *Journal of International Scientific Publications: Educational Alternatives*. 2022 Vol. 20. Pp. 326–334. URL: <https://www.scientific-publications.net/en/article/1002399/>

References:

1. Ahiliar Tukler, V. V. (2016). Initsiatyvnyshchyn doshkilnoho viku yak psykholoho-pedahohichna problema suchasnosti [Child's initiative of preschool age as a psychological and pedagogical problem of our time]. *Doslidzhennia molodykh uchenykh u konteksti rozvytku suchasnoi nauky* [Research of young scientists in the context of the development of modern science]: materialy VI shchorichnoi Vseukr. nauk.-prakt. konf. Kyiv, 77–84. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14825/1/V_Agilyar_Tukler_21_04_2016_
2. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity. Nova redaktsiia ta porady dlia orhanizatsii osvithoho protsesu* [Basic component of preschool education. New edition and advice for the organization of the educational process]. (2021). *Praktyka upravlinnia doshkilnym zakladom*. URL: <https://ezavdnz.mcf.ua/book?bid=37876>
3. Bielienska, H. V. (2011). *Pryrodnychi nauky u kazkakh, zapytanniakh, doslidakh* [Natural sciences in fairy tales, questions, experiments]. Kyiv: Shkilnyi svit.
4. Bohush, A. M., & Havrysh, N. A. (2008). *Metodyka oznaiomlennia ditei z dovkilliam u doshkilnomu navchalnomu zakladi* [Methodology of introducing children to the environment in a preschool educational institution]. Kyiv: VD «Slovo».
5. Havrylo, O. I. (2020). Psykholohichni ta pedahohichni osnovy doslidnytskoi diialnosti ditei doshkilnoho viku [Psychological and pedagogical foundations of research activities of preschool children]. In O. V. Lobova & S. M. Kondratiuk (Eds.), *Doshkilna ta pochatkova osvita v suchasnomu pedahohichnomu prostori* (pp. 44–60). Sumy. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/858a3363-aac7-4e98-9b9e-7ee5f237ed85/content>
6. Hnetetska, O. P. (2014). Metodolohichni pidkhody do vyrishennia problemy rozvytku doslidnytskykh zdibnostei ditei starshoho doshkilnoho viku [Methodological approaches to solving the problem of developing research abilities of older preschool children]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Ser.: Filosofiia, pedahohika, psykholohiia*, (34), 142–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_34_24
7. Hulko, Yu. A. (2020). Eksperymentalni dii v strukturі doslidnytskoi diialnosti doshkilnykiv [Experimental actions in the structure of research activity of preschoolers]. *Doshkilna osvita v konteksti idei Novoi ukrainskoi shkoly*. Khmelnytskyi: FOP Melnyk A. A., 117–124.
8. Dikhtiarenko, S. V. (2022). Doslidno-eksperymentalna robota ditei doshkilnoho viku: poniatiinyi kontent [Experimental research work of preschool children: conceptual content]. *Innovatsiina pedahohika*, 54(1), 175–182.

9. Savenkov, A. *Innovatsiina tekhnolohiia «Dytiatche doslidzhennia yak metod navchannia starshykh doshkilnykiv»* [Innovative technology "Children's research as a method of teaching older preschoolers"]. URL: https://lab-do.luguniv.edu.ua/04_tehnologyi/04_technology_savenkov/index.htm
10. Bohdan, T. M., Bilorus, Ya. V., Korzh, S. V., & Kozakova, T. M. (Eds.). (2025). *Podorozh Vsesvitom, abo Pryrodnychi nauky dlia doshkilnykiv* [Journey through the Universe, or Natural Sciences for Preschoolers]: metod. rekomendatsii. Chernihiv.
11. Sazonova, S. (2020). Orhanizatsiia eksperymentalnoi diialnosti ditei doshkilnoho viku [Organization of experimental activity of preschool children]. *Psykhologo-pedahohichni nauky*, (3), 98–104. URL: <https://lib.ndu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/60a5b55d-9979-497e-b299-38c6929a0dae/content>
12. Åström, F., Björck-Åkesson, E., Sjöman, M., & Granlund, M. (2022). Everyday environments and activities of children and teachers in Swedish preschools. *Early Child Development and Care*, 192(2), 187–202.
13. Craft, A. (2002). *Creativity and Early Years Education*. London and New York: Continuum.
14. Enache, A. (2022). The Efficiency of Experiential Learning in Preschool Children. *Journal of International Scientific Publications: Educational Alternatives*, 20, 326–334. URL: <https://www.scientific-publications.net/en/article/1002399/>

Дата першого надходження статті до видання: 21.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.05.2026